

- ročno izdelane knjige za najmlajše otroke;
- raziskovanje in promocija mladinske literature.

V tem delu smo sodelovale tudi **štiri predstavnice iz Slovenije:**

- Aksinja Kermauner z referatom *Branje – okno v svet slepih otrok*;
- Barbara Hanuš z referatom *Medkulturni dialog v šolski knjižnici*;
- Irena Miš Svoltjšak z referatom *Izdajanje knjig za manjšine – ne zgolj za preživetje*;
- Tilka Jamnik z referatom *Mavrična knjižnica: o prevodih in medkulturnem dialogu v slovenskih otroških in mladinskih knjigah*.

V sklopu kongresa so bili tudi sestanki Izvršnega odbora IBBY, različnih komisij in zasedanje skupščine, na kateri smo izvolili novega predsednika IBBY, to je **Ahmad Redza Ahmad Khairuddin** iz Malezije (v dveh mandatih je to vloga opravljala Patricia Aldana iz Kanade) ter novo predsednico mednarodne žirije za Andersenovo nagrado **Marío-Jesus Gíl Iglesias** iz Španije (zamenjala je Zohreh Ghaeni iz Irana; v tej žiriji je do sedaj sodelovala kot predstavnica Slovenske sekcije IBBY tudi dr. Darja Mazi Leskovar).

Na kongresu smo si lahko ogledali tudi razstave knjig kandidatov za An-

dersenovo nagrado 2010 in ustvarjalcev, uvrščenih na častne liste IBBY, veliko ilustracij in knjig španske in še posebej galicijske mladinske književnosti. Ogledali smo si lahko video pojekcijo, kolaž fotografij različnih bralnih situacij iz različnih koncev sveta, tudi iz Slovenije (slepi otrok bere tipno slikanico, obisk knjižničarke pri romskih otrocih, poletna čitalnica na Malem gradu v Kamniku, bralni maraton v Mariboru). Imeli smo priložnost tudi uživati ob poslušanju mladinske literature. Na podelitvi Andersenovih nagrad se nam je ilustratorica Jutta Bauer predstavila z nizom ilustracij o sebi in iz svojih slikanic; pisatelj David Almond nam je bral iz svojih del na svečani podelitvi in na posebni literarni prireditvi, kjer so nastopili še brazilska avtorica Ana María Machado, Andersenova nagrajenka leta 2000, ter španska avtorja María Reimóndez in Marcos S. Calveiro.

33. svetovni kongres IBBY bo v Londonu, in sicer od 23. do 26. avgusta 2012: *Crossing Boundaries: Translation & Migrations* (www.ibbycongress2012.org)

34. svetovni kongres IBBY bo septembra 2014 v Mehiki: *Reading as an Inclusive Experience*.

Tilka Jamnik

Predsednica Slovenske sekcije IBBY

Teresa Colomer

MLADINSKA KNJIŽEVNOST KOT LITERARNA MANJŠINA

Priznati moram, da sem, ko so mi organizatorji 32. kongresa IBBY sugerirali naslov predavanja, podvomila o njegovi upravičenosti. Zdelo se mi je,

da je pojmovanje mladinske književnosti kot manjšine, ki si šele prizadeva za svoje priznanje, bolj stvar preteklosti kot sedanjosti, ki nam jo je zlagoma

vendarle uspelo osvojiti. A kongres nas je postavljajal pred zanimivo moderno perspektivo, pred: refleksijo o področju sociokulturnega proučevanja literature kot o stičišču napetosti med manjšinskimi in večinskimi področji in silami. In v tem kontekstu se zdi zares potrebno nameniti posebno pozornost tudi mladinski književnosti kot literarnemu odsevu. Zato sem začela premišljevali o izzivih, ki jih je v času svojega nastajanja prostor *pristnega literarnega izkustva* fantov in deklet (upodobljen v Alici na tej sliki) postavljajal pred različne oblike večinskih sil. Izrisalo se mi je osem glavnih področij napetosti. Zame je bilo presenetljivo, da sem v svojem poklicnem življenju sodelovala v vseh. Zato sem kljub svojemu začetnemu pomisleku, da je to stvar 'preteklosti', prišla do sklepa, da se napetosti med kvalitetno mladinsko književnostjo in temi osmimi področji večinoma še niso razrešile in da so se na nekaterih področjih pravzaprav šele pričele izrisovati.

Mladinska književnost in ustna tradicija: zgodovina prijateljstva

Kot je znano, sta se v naporu ob rojstvu mladinske književnosti rodila dvojčka: tudi del ljudskega izročila je bil namenjen mlademu poslušalstvu. Pozneje so avtorji začeli pisati za peščico otrok ter jih skušali s svojim početjem zabavati. Zato so začeli kršiti norme in presegati meje sveta odraslih. Alison Lurie je v svoji knjigi z zelo nazornim naslovom *Ne povej odraslim* (*Don't tell the grown-ups*, 1989) opozorila na subverzivnost mladinskih klasikov. Rodilo se je zavezništvo vzpostavljanja razdalje do lastnega okolja, prostor za literarnost in igro. Kje drugje kot v ljudskem izročilu pa sta se dotlej skrivali domišljija in otroška igra? Da bi očistili prostor pred praznimi vzgojnimi knjigami, so se mo-

rali avtorji zateči k sestri literature, k ustni tradiciji.

Obe vrsti literature sta ohranili svoje literarno bistvo. Kot potepuhinji sta ostali zunaj zakona in ograjenega dvorišča mladinske književnosti, o katerem je pisala Graciela Montes (2001). A njuno zavezništvo si ni moralo prizadevati le za svoj razmah, v njem se je porazdelila tudi napetost zaradi valov sumničavosti, ki so vseskozi prihajali in odhajali. Nazadnje so se v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja v strukturalističnih opisih folklore in tolmačenju njenega pomena za antropologijo in psihoanalizo dokončno pokazali tako simbolična domišljija ljudskega izročila kot teme, ki so v sodobni mladinski književnosti za otroke še vedno prepovedane.

A to spoznanje je porodilo konkretnjša vprašanja: kolikšna stopnja nasilja in okrutnosti je v pravljicah še sprejemljiva? Katerim kulturnim stereotipom se je treba izogibati in katere obnoviti? Je mogoče in primerno izdati bralčevo zaupanje v junakovo zmago? Je ob koncu zgodbe treba ohraniti upanje? To so vprašanja, ki stalno odkrivajo meje otrokom namenjenega družbenega diskurza. A obenem odražajo tudi osuplost tega, ki se tem besedilom prvič približa s pogledom odraslega. To ve vsak, ki je stopil v predavalnice fakultet, kjer se študentje zgražajo nad okrutnimi podrobnostmi, ki jih je mogoče najti v ljudskem izročilu, ali neprijetnimi družbenimi temami, ki jih odpira sodobna književnost; pa tudi vsak, ki spremlja podobne polemike v sredstvih obveščanja. Tako me je, denimo, po nesrečnih ali slabo razumljenih izjavah Španskega inštituta za ženska vprašanja najmanj deset univerzitetnih profesorjev z najrazličnejših področij zaskrbljeno spraševalo o seksizmu ljudskih pravljic.

Četudi sta se obe vrsti literature bojevali na isti strani, sta med seboj zgradili precej zapletene odnose. V zadnjih

desetletjih smo precej napredovali pri določanju njunih korpusov, kar je dodobra spremenilo naše pojmovanje obeh. V prvi vrsti smo se zaradi preučevanja ljudskega izročila zavedli, da so besedila, ki so se razširila, le nezatna peščica, ki jo za nameček sodobni poslušalci med otroki vse manj poznajo, raziskovanje pa je pokazalo tudi na spremembe, ki so jih besedila med svojo širitvijo doživela. Poleg tega je bila ovržena domneva pedagogike, da ljudsko izročilo ustreza prvemu literarnemu obdobju najmlajših, saj so ob ustni literaturi tukaj še druge njim namenjene vrste literatur, kot so knjige za nebralce ali avdiovizualne knjige; to je pomembna sprememba perspektive, ki narekuje tudi dejavnosti na področju bralske vzgoje. Nenazadnje pa smo tudi odkrili, koliko se je sodobna knjižna produkcija za najmlajše bistveno oddaljila od ljudskega izročila. Vse to pa ljudskim pravljicam ne preprečuje, da ne bi uspešno uporabljale specifičnih umetniških postopkov, kot sta medbesedilnost in želja po ponovni interpretaciji klasikov.

V skupnem boju za nastanek kvalitetne mladinske književnosti so se še zlasti v zadnjem času pojavile nekatere nove nevarnosti, med katerimi bom naštetla tri: prva je izguba stika z ljudskim izročilom v postindustrijskih družbah. Že pred časom se je moralo ljudsko izročilo zateči v šole, da bi se lahko še naprej razširjalo, zdaj pa tudi to zatočišče ogrožajo nove generacije učiteljev, ki ljudskega izročila ne doživljajo več kot lastne literarne izkušnje in ki ga tudi v času študija niso dovolj dobro spoznali. Druga je dejstvo, da so avdiovizualne priredbe tradicionalnim zgodbam nepovratno vtisnile svoj pečat, to pa je v veliki meri ohromilo literarno moč tradicije. Tretja pa banalizacija ustne tradicije v številnih modernih priredbah, ki se brezcilno poigravajo s kolektivnim nezavednim in ostajajo zgolj na površini, ne da bi s

svojim početjem skušale poglobiti tudi domet svoje interpretacije.

Sklep, ki se ponuja na tem področju, je naslednji: treba se je boriti, da bi ohranili moč tega učinkovitega zaveznitva.

Mladinska književnost in pedagogika: nejasen boj za neodvisnost

Mladinska književnost se je rodila kot izziv »*tipičnim knjigam nedeljskih šol*«, kot se je izrazil protagonist Twainovih *Prigod Huckleberryja Finna*. Doseganje neodvisnosti od »mačehe pedagogike« je postalo poklicna, skorajda etična zaveza nekaterih avtorjev, posrednikov in kritikov. »Literatura proti pedagogiki« je osmislila obe sprti strani, ki sta, tako kot v drugih debatah o vzgoji, izpostavljali svoje argumente tako dolgo, dokler se nista počutili dovolj varni in pomirjeni. Prva stran v svojih mnenjih, druga pa v svoji praksi.

Ker so otroške knjige povezane z obveznim šolstvom, je postala šola poglavitno bojišče sprtih zagovornikov prostega branja in obveznega šolskega čtiva. Anne Marie Chartier in Jean Hébrard (1994) sta popisala vznik tega diskurza v zahodnih družbah 20. stoletja. Številni drugi avtorji, med njimi tudi Bruno Bettelheim in Karen Zelan (1981), pa so razkrili in pokazali, kako majhne učinke imajo knjige, s pomočjo katerih naj bi se otroci naučili brati, knjige, ki so razdeljene na razrede in leta, knjige z vsebino, ki jo določa šolski kurikulum ali narekuje ideologija, četudi je ta antiavtoritarna; kratka knjige, ki ne temeljijo na literarni izkušnji. Zadnji poglavji v zgodovini knjig, napisanih po nareku, predstavljajo knjige o obćih vrednotah in politični korektnosti.

Toda resničnost je veliko zapletenejša od samozadostnih obtožujoćih diskurzov. Najprej, ker se literarno polje ne deli

na dva dela. Vzgojna vloga ni omejena le na mladinska besedila. Bila je tudi eden od vzrokov za vznik popularne literature: hagiografij, feljtonov v 19. stoletju, televizijskih nadaljevanj ali sodobnih prodajnih uspešnic. Lahko bi trdili, da se resnična vzgojna vloga literature izogiba tem poenostavljenim obrazcem in deluje na veliko subtilnejših nivojih. Toda tedaj ni namen, pač pa le odtonek v umetniškem izrazu. V tem smislu bi lahko razpravljali o prepletenosti umetniških in vzgojnih elementov, ki se skrivajo v jedru celo tako plemenitih zvrsti, kot sta ep in zgodovinski roman. Ali pa o njihovi stalnici – namerni ali nehoteni – v delih, ki nam razkrivajo človeške dimenzije. Zaradi česar je José Mª Merino (1997) ob romanopiscih 19. stoletja zapisal, da *»je naša kultura polna vzorcev, ki so se utrjevali skozi generacije in ki se zgledujejo ravno po vedenju, ki je opisano v literarnih besedilih, ki so nas ne le naučila misliti in čutiti, temveč tudi prepoznavati naša čustva in ravnanje, jih razlikovati in jih pravilno umestiti.«* Mladinski literaturi se ni treba odpovedati besedilom z močno poudarjeno vzgojno noto, saj ta na umetniški način preigravajo in obravnavajo gradivo, ki se ga je treba naučiti, kot so razlikovanje barv, aritmetičnih števil ali določene moralne teme.

Drugič: odnos je bolj zapleten, saj razprava, ki poteka med zagovorniki prostega branja – umetniškostjo in zabavo – ter obveznim šolskim čtivom – učenjem – ne poteka več med dvema nasprotnima poloma. Že pred desetletji je šola svoja vrata odprla korpusu besedil, ki niso didaktična, že pred časom pa se je začela tudi vrsta različnih dejavnosti, ki potekajo v šoli in izven nje. Toda hkrati je treba priznati, da so se skozi ista vrata pritihotapile tudi nove didaktične knjige. Treba pa je še tudi dodati, da so umanjkanje vzgojnih vidikov nadomestili veliko konzervativnejši zakoni tržnosti.

Tretjič: vprašanje je bolj razplasteno, ker raziskave recepcije in bralske prakse kažejo, da knjige, ki vzgajajo bralce, niso vedno umetniško najbolj dovršene. Še vedno vemo malo o odzivih bralcev na literarna besedila. Prav tako tudi o filtrihi, ki narekujejo ene izbire in ne drugih. O besedilih, ki vzgojno sporočilo pogosto prelagajo na bralca, tako da ga ni mogoče poiskati v značilnostih teksta. Vse to zahteva, da se osredotočimo na pogled bralca, ki, kot je očitno, ne razlikuje med različnima vrstama besedil.

Sklep, ki se ponuja, kaže na moč resnične literarne neodvisnosti, bralčevega pogleda in dostojanstvo vzgojnih knjig.

Literatura brez pridevnikov: odpiranje slonokoščene stolpa

Ko se je mladinska književnost otresla pedagogike, je postala vredna pogleda literarne vede. Tedaj se je začela silovita bitka za prilastitev besede 'literatura' in ne zgolj pristajanje na oznake fikcija, pripovedništvo, verzifikacija ali dramatizacija. Literarna veda je mladinsko književnost vseskozi podcenjevala, saj jo je imela, kot se je s slikovito metaforo izrazil Lolo Rico, za »peščeni grad, ki stoji ob pravi stavbi« (Rico 1986). Preziru se je izognilo le ljudsko slovstvo, saj ni bilo namenjeno »zgolj otrokom«. Literarni kritiki so bili precej popustljivi tudi do klasičnih mladinskih romanov, saj so jih razumeli kot popularno literaturo moderne družbe. Vse to pa kaže zgolj to, da so literarni kritiki desetletja sprejemali le svoje lastno mladostno branje.

Na kongresu leta 2000 sem govorila ravno o načinih, na katere je bila dobljena ta bitka (Colomer, 2002a), zato se zdaj ne bom ponavljala. Rada bi le povedala, da pot ni bila lahka. Tedaj sem rekla: *»Kakšno stopnjo literarnosti je bilo z vidika nemškega idealizma, simbolistične*

estetike, ruskega formalizma, francoske in nemške stilistike ali angloameriškega Novega kritištva mogoče najti v besedilih, ki so bila namenjena tako nekompetentnim bralcem?» Mejniki predstavljajo tudi 70. leta, ko se je izhod iz zagate iskalo v trditvi, da je mladinska književnost specifična literarna vrsta. Pod vplivom strukturalizma se je literarna kritika podala v obupan lov za znaki 'literarnosti' v mladinskih besedilih. Skušala je dokazati, da sodi mladinska književnost v isto literarno družino kot literatura za odrasle, da je torej enaka in hkrati 'posebna'. Na srečo je v naslednjem desetletju literarna teorija razširila svoje zanimanje tudi na bralca, na literaturo kot sistem in na način kroženja besedil v družbi. Receptijska teorija, teorija sistemov, pragmatika ... Ker mladinsko literaturo določa njen sprejemnik, je bila ta rešitev odločilna. Nekdanja hierarhična os literarnega vrednotenja, ki se je osredotočala le na najvišjo stopnjo literarne napetosti znotraj širšega spektra delovanja določene pesmi, je postala raznoliko in izdelano ozemlje, področje, kjer se je kritika mladinske književnosti zlila z analizo besedila, bralsko recepcijo in vzgojnim posredništvom.

Po tem konstitutivnem prelomu je za zadnje desetletje raziskovanja mladinske književnosti značilno, da pospešeno razvija svojo multidisciplinarno perspektivo. Zdaj je veliko lažje najti ustrezno raziskovalno skupino, na univerzah se pojavljajo vedno novi predmeti mladinske književnosti, veliko je spletnih strani in znanstvenih revij ter raziskovalnih srečanj, kjer se raziskovalna spoznanja razširjajo med vse, ki se z mladinsko književnostjo ukvarjajo, pa tudi v druge države. Literarna veda, ki se ukvarja s proučevanjem mladinske književnosti, ni le izbrala in uporabila najrazličnejših orodij za analizo in rezultatov iz drugih področij. Tudi sama jih je začela izzivati z lastnimi, specifičnimi vprašanji; kajti

ravno sposobnost zastavljanja vprašanj je tisto, kar omogoči novo perspektivo védenja, takšno, kot je ta, ki smo jo dosegli.

Sklep, ki se ponuja na tem področju, je dokazati moč teorije: znotraj velike hiše literarnih ved, nove optike vrednotenja in na valu védenja, ki se vse bolj širi.

Kulturna polemika: relativno zavzetje medijev sporočanja

Cilj, za katerega si na tem področju prizadevamo, je že prej opisana želja po priznanju, a bolj v smislu razširjanja, kot pa v smislu večje intenzivnosti. Če je nekoč avtorje, ki so občasno pisali za otroke, vključno z Andersenom motilo, da so njihov sloves povezovali s tem 'nepomembnih' predmetom, danes avtorje mladinske književnosti moti, da niso deležni podrobnejših in obširnejših kritik svojih besedil, čeprav bi večja pozornost morda pomenila tudi, da bi bile kritike verjetno manj slavlilne, kot so recenzije, ki izhajajo v sredstvih obveščanja. Hkrati z razmahom mladinske književnosti je vse očitnejša tudi njena 'nevidnost' na kulturnih programih, v revijah ali v promocijskih materialih.

Spričo tega je uvodoma treba povedati, da stopnja zanimanja v medijih ne preseneča. Po eni strani je posledica prostora, ki ga družba namenja kulturi in otrokom. Po drugi strani pa je res, da tisti, ki so zadolženi za komuniciranje, mladinske književnosti večinoma ne poznajo dovolj, ne poznajo pa niti polemik, ki so mladinsko književnost sooblikovale, zato se hierarhija kulturnih prioritet nadaljuje.

Kljub temu pa se je zaradi nekaterih dogodkov položaj občutno izboljšal. V prvi vrsti se je to zgodilo zaradi pritiskov trga, saj so založniški fenomeni, kot so Harry Potter, razcvet fantastike, *Twilight*

saga in ponovni vznik temačne roman- tike, osupnili medije, ko so se zavedli družbenih in ekonomskih razsežnosti tega obrobnega kulturnega pojava, ki se je skrivaj razvil pod elitističnim po- gledom kulture. Drugič, pozornost se je na mladinsko književnost usmerila tudi zaradi visokih naklad mladinskih knjig, ki dosegajo uspešnice za odrasle, pa tudi avdiovizualnih priredb, ki postajajo infantilni proizvod množične potrošnje. Tretjič, demokratizacija, do katere so pri- peljale nove tehnologije, je pripomogla k pomembnemu razmahu spletnih strani, bralnih klubov in polemiziranja na dru- žabnih omrežjih. Morda se zdijo nekateri vidiki omenjenih pojavov za naše poj- movanje kulture negativni, a so najver- jetneje vseeno pripomogli k usmerjanju pozornosti na knjige za otroke.

Sklep, ki se ponuja, je, da je treba intenzivirati moč tega majhnega zavo- jevanega območja, četudi se morda z vsemi vzroki, ki so do njega privedli, ne moremo strinjati.

Preživljanje prostega časa: pajčevina spodbujanja branja

Ko govorimo o knjigah za otroke, govo- rimo predvsem o načinih, s katerimi jih odrasli položimo v roke otrok. Spričo propadlega poskusa vzgajanja stalnih bralcev v šoli, se je razširilo spoznanje, da siljenje v branje vodi v izgubo bralcev. Družbeni zvonec je nagnil tehtnico na stran svobodnega branja. Poskus 'umika branja iz šole' in prepričanje, da »glagol brati nima velelnika,« sta ustvarila no- vo napetost med branjem kakovostnih besedil na eni strani in spodbujanjem branja različno kakovostnih besedil na drugi strani.

Spodbujanje branja je postalo nov cilj. Jasno, da se ni omejil le na zunanji prostor, pač pa je vstopil tudi v šolo (Colomer, 2003). V devetdesetih letih je

bilo na šolskih hodnikih mogoče videti zelo različne ljudi: profesionalne pripo- vedovalce zgodb, predstavnike javnih zavodov, ki so v svojih kovčkih prenašali tedaj moderne knjige, člane dramskih, lutkarskih skupin in recitatorje, ki so jih najeli za delavnice ali posamezne dogod- ke, pobudnike klubov branja, avtorje, ki so bili pripravljene spregovoriti o svojih knjigah ter založniške trgovske potnike z materiali in vodniki, s katerimi so skušali ukaniti učitelje, ki vsemu skupaj niso več mogli slediti. In četudi zares niso vstopili v šolo, so skozi šolska okna začeli kukati razni promotorji branja, ki so svojo pomoč ponujali preko spletnih strani avtorjev, založb ali vzgojnih inšti- tucij, šolskih glasil ali v glasilih, ki so jih šole izmenjale z drugimi šolami.

Vsi ti ljudje, ki so skušali promovirati branje, bi sicer lahko pripomogli k za- nimanju in brskanju po zapisanem brez primere ... a bi hkrati lahko tudi povzro- čili poplavo mrzličnih dejavnosti, ki bi jih deklice in dečki sicer z veseljem obi- skovali, a to ne bi v ničemer pripomoglo k privzganju njihovih bralnih navad. To opozorilo se je močno razširilo. Ko se je okužba z navdušenjem podelila, se je spor razrešil v korist omejitve, da je promocija branja temeljna odgovornost šole, da pa ta potrebuje zaveznike, načrtovanje dolgoročnih projektov in predrugačenje didaktičnih pristopov, ki bodo temeljili na dejavni in vztrajni pomoči otrokom pri spoznavanju besedil, ki si njihov trud zaslužijo. To nas je opomnilo, da branje zahteva tišino, vztrajnost in vzajemnost (Colomer, 2002b).

Sklep, ki se ponuja na tem področju, je, da se je treba opreti na moč kakovostnega branja, na že pridobljeno znanje, da bi lahko vloge razdelili med več de- javnih členov, ki jim ni vseeno za branje otrok, pa tudi, da bi lahko izboljšali pou- čevanje branja v šoli.

Tržne zakonitosti: poplava povprečnosti

Mladinska književnost se je razvila kot kulturni produkt potrošniške družbe in ta produkcijski kontekst jo je močno zaznamoval. Tako v dobrem kot v slabem. In tako za mladinsko književnost, kot za vse vrste knjig. Po eni strani lahko uživamo v izjemni pestrosti zvrsti, naslovov in cen, kroženju prevodov iz vseh držav, v nagradah ter možnostih profesionalizacije mladinskih avtorjev. Po drugi strani pa trpimo zaradi posledic množične produkcije in prodaje, ki dobre knjige izločajo iz založniških katalogov; vrtoglavega začaranega kroga, ki vsem knjigam ne prizanaša s časom, v katerem bi se lahko pokazala njihova kakovost. To pa obenem otežkoča izbor knjig in oblikovanje skupnih referenc. Ta protislovja se odražajo v napetosti med stalnimi kritikami založb zaradi zniževanja kriterijev ter tistimi, ki jih branijo s tem, da vzroke za stanje pripisujejo razmeram na trgu, kjer je treba predvsem preživeti.

To je za kvalitetno literaturo v resnici najtežja bitka. Poplava povprečnosti vsako leto prinese na tisoče novih naslovov, ki grozijo, da bodo zmanjšali zanimanje bralcev ali še naprej spodbujali stereotype, modo, vzgojnost in konzervativne vrednote. Morda se zdi bolje, da otroci, namesto da berejo te knjige, počnejo kaj drugega. Toda tudi kakovostna mladinska književnost ima koristi od močnega založništva, zato je absurdno, če kritiziramo novi kontekst in zanj krivimo multinacionalke. Namesto tega je treba gojiti odgovorno novo kritiko, ki bo omogočila ločiti zrno od plevela, četudi se je plevel zdaj odel v lepo preobleko skrbno pripravljenih izdaj in prodajne strategije. Treba je tudi vzpostaviti kroge zavezništva med vsemi akterji, da bi lahko izdajali, zaznavali in promovirali tisto peščico produkcije, ki nas v resnici zanima.

To področje zato sklepam s poudarjanjem moči, ki jo ima kakovostna literatura in s spodbujanjem k zavezništvom, ki jo omogočajo.

Podoba: teoretske raziskave in ritem, ki ga je treba ohraniti

Podoba je vse od začetka sestavni del mladinske književnosti, zdaj pa postaja vse močnejša tudi zaradi sodelovanja v družbeni komunikaciji, novih tehničnih zmožnosti, potrošniških trženjskih strategij in teženj po zlivanju kodov sodobne umetnosti. Mladinska književnost je na to področje vpeljala novo umetniško obliko: slikanico. To je povzročilo navdušenje na vseh področjih. V resnici lahko trdimo, da smo položili orožje in tradicijo pred lepoto teh knjig, nove in odprte možnosti umetniškega izraza in njeno sposobnostjo za vzgajanje bralcev, kajti gre za knjige, ki pritegujejo našo pozornost, ki jih je lahko brati, spodbujajo interpretacijo in zaradi svojega obsega ustrezajo kratko odmerjenemu času v razredu ali doma.

Pa vendarle slikanica ne prinaša zgolj prednosti. Tudi zanjo je značilna produkcija, o kateri sem govorila v prejšnjem razdelku. Veliko slikanic dosega le tržne učinke, precej je takšnih, kjer se ravnovesje med besedilom in podobo izgubi v banalnem besedilu, ki ga povsem izniči podoba in takšnih, ki svojo nedodelanost prelagajo na bralca, ki naj ji podeli smisel.

Zaradi prevzetosti nad vizualnim pa ne smemo pozabiti, da vsaka človeška interpretacija, tudi interpretacija podob, temelji na lingvistični misli. Povezava med mislijo, jezikom in interpretacijo vizualnega je v 20. stoletju zasedala osrednje mesto na različnih področjih. Trenutno nas postavlja pred največji izziv boljše razumevanje branja slikanic, vprašanje, v kolikšni meri se vizualna in

jezikovna kompetenca razvijata vzporedno ali podporno ter v kolikšni meri bralec zlije ali odsekano izmenjuje branje ključev. Na srečo številne najsodobnejše monografije kažejo, da so se raziskovalci z navdušenjem lotili ravno teh izzivov (Colomer, Kümmerling-Meibauer, Silva-Díaz, 2010a, 2010b).

Ob pogledu na številne sodobne slikanice ne smemo pozabiti, da mora besedilo, ki spremlja podobo, ohraniti svojo moč, da njuno zlitje lahko zares ponudi nove pomenske odtenke. Treba pa je tudi poudariti, da mora učenje interpretacije besedila in podobe omogočati razlikovanje med slikarsko umetnostjo in literarno besedo. Tukaj se odpira zanimivo vprašanje o učinku, ki ga ima na otroke branje s pomočjo podob in sposobnost recepcije literarnih zgodb, ki so sestavljene zgolj iz besedila.

Tokrat sklepam s prepričanjem, da si moramo čestitati za moč novih načinov uporabe podobe in za vztrajanje pri izzivih, ki jih te postavljajo besedi.

Nove literarne oblike: ponovna delitev kart

A povezave med znaki ubirajo vse različnejše poti. Literaturo zanima raziskovanje učinka, ki ga imajo na dojetje resničnosti povezave in dvoumnosti pripovednih elementov, privzema nove oblike, ki si jih izposoja od novih tehnologij ter vzpostavlja večpomenske povezave med podobo, govorno in zapisano besedo ter digitalizacijo.

Že nekaj časa vsaka uspešnica vzpostavi sebi lasten popis prehodov med različnimi vrstami komunikacije. Lahko potuje po dobro tlakovani poti, zlagoma, kot se je to zgodilo z *Njegovo temno stvarjo* Philipa Pullmana, ki se je pojavila tako v gledališču, kot tudi na radiu, v knjigi in v kinu. Ali pa v nenadnih skokih, kot jih je doživel *Gospodar prstanov*, ki je treh

četrtinah stoletja iz knjige prešel v igrice, nato pa v kino. Lahko pa pogledamo še dlje, h knjigam, ki so se rodile v sorodstvu z zasloni. S prehajanjem med različnimi vrstami zaslonov je zaznamovan preskok televizijskih nadaljevanj v kino ter stik kina in video igrice zaradi razširjenosti video konzol. Zaradi povezav, ki jih omogočajo nove naprave ali njihovega sočasnega delovanja po svetovnem spletu, so se video igre iz otroške sobe preselile v dnevno sobo ter tako prevzele socializacijsko vlogo velikega zaslona. Pospešen razvoj tehnologije določa dejavno zlivanje med različnimi zasloni s hitrim razvojem mobilnih telefonov kot najnovejšim tehnološkim izzivom.

Tudi ti prestopi povzročajo spremembe. Kino in televizija že nekaj časa vplivata na pisanje, zdaj pa tudi selitev med različnimi vrstami zaslonov narekuje vrsto značilnosti, ki prevladujejo v komercialnem kinu, kot so hitrost, posebni učinki ali nepovezanost. Opažamo pa tudi, da v vseh vrstah literature hitro narašča fragmentarizacija besedil, uporaba elementov iz drugih umetniških sistemov, aludiranje in vračanje k že uporabljenim elementom, razvoj s potrošništvom povezanih izdelkov in prepletenost del, avtorjev in bralcev preko spleta.

Kako vse to vpliva na kvalitetno otroško in mladinsko književnost, je še treba raziskati. Če zgolj popisujemo spremembe ter razlike in podobnosti v literaturi, ne bomo daleč prišli. Izziv je poiskati takšno literarno izkušnjo, ki bo v tem kontekstu lahko ravno tako učinkovita. Literarna veda se je naprej zavedla izgube stalnih parametrov, s katerimi je vrednotila literarna besedila. In če je literarni svet že pred časom začel opozarjati na šibljenje besedila, se zdaj podobni glasovi slišijo tudi v kinu, saj zrcalijo lastnosti, ki so jih sedmi umetnosti vsilile video igrice. Na igralni mizi se je začela nova delitev literarnih in umetniških kart, pri čemer nikakor ne

smemo spregledati asov, da bi videli, ali se bodo lahko spremenili, razmnožili ali pa jih bo krupje pometel z mize.

Tako se nam ponuja sklep, da se je treba spraševati o moči literature spričo širitve in raznolikosti njenih oblik.

Jedro pod stalno napetostjo

V svojem pregledu sem skušala poudariti moč, ki jo je morala pokazati kvalitetna mladinska književnost, da je lahko razširila, zgradila, legitimirala in ohranila središče avtentične literarne izkušnje. Gre za nenavadno manjšinsko območje, ki je obsojeno na to, da pije čaj z vsemi, vzdržuje široke, različne in intenzivne

stike z vrsto področij ter kljubuje izzivu, da se v nobenem od teh ne izgubi. In tukaj prisotne nedvomno zanima ravno ta del produkcije, recepcije in posredništva. Da bi lahko poskrbeli za njegovo izboljšanje in nadaljevanje imamo zdaj prednost, ki je na začetku nismo imeli. Vsaka poklicna skupina, ki je sodelovala na različnih razpotjih, ki sem jih tukaj opisala, se je morala trdo boriti proti kateri od sredotežnih sil. Danes imamo več in boljše knjige kot kadar koli prej, te knjige dosežejo več otrok in veliko več različnih kontekstov kot kadar koli doslej. Zato smo si pridobili gotovost, ki nam daje moč: to znamo početi.

Prevedla **Barbara Pregelj**

Literatura

- B. Bettelheim, K. Zelan, 1981: *On Learning to Read. The Child's Fascination with Meaning*. New York: Knopf.
- A. M. Chartier, J. Hébrard, 1990: *Discours sur la lecture (1880–1980)*. Paris: BPI-Centre Georges Pompidou.
- T. Colomer 2002a: Nueva crítica para el nuevo siglo. *CLIJ. Cuadernos de Literatura infantil y juvenil* 145, 7–17. Dostopno na spletni strani www.gretel.cat, zavihek 'Documentos'.
- T. Colomer, 2002b: El papel de la mediación en la formación de lectores. V: T. Colomer, E. Ferreiro, F. Garrido: *Lecturas sobre lecturas*. México: Consejo Nacional para la Cultura y las Artes, 9–29. Dostopno na spletni strani www.gretel.cat, zavihek 'Documentos'.
- T. Colomer, 2003: La escuela y la promoción de la lectura. I Encuentro de Promotores de lectura, XVII Feria Internacional del Libro de Guadalajara. *Consejo Nacional para la Cultura y las Artes, CERLALC, Universidad de Guadalajara (Jalisco) Guadalajara (México)* Dostopno na spletni strani www.gretel.cat, zavihek 'Documentos'.
- T. Colomer, B. Kümmerling-Meibauer, M. C. Silva-Díaz (ed.), 2010a: *New Directions in Picturebook Research*. NY-London: Routledge.
- T. Colomer, B. Kümmerling-Meibauer, M. C. Silva-Díaz (coords.), 2010b: *Cruce de miradas: Nuevas aproximaciones al libro-álbum*. Barcelona: Banco del Libro-Gretel.
- A. Lurie, 1990: *Don't Tell the Grown-Ups. Subversive Children's Literature*. London, Bloomsbury.
- J. M. Merino, 1997: León Tolstoi: La novela de un matrimonio. *Revista de Libros* št 6, p. 50.
- G. Montes, 2001: *El corral de la infancia*. México: Fondo de Cultura Económica. 2. izdaja.
- L. Rico de Alba, 1986: *Castillos de arena. Ensayo sobre literatura infantil*. Madrid: Alhambra.